

ופנו את היכלך וטהרו את מקדשך

בקונטרס „נר למועדים” שיצא לאור ע”י ישיבת נר ישראל (חנוכה, שנת תשפ”ב) הדפסו בעמ’ 7-8 את דברי הרב שעפטיל מאיר הלוי נויברגר זצ”ל. הדברים האלה מובאים גם למטה עם כמה הערות לתועלת לומדי תורתו.

ד”ר רפאל פאליאקאוו
<http://nerisrael.eu3.org>

קריאת התורה בחנוכה

הרב שעפטיל מאיר הלוי נויברגר זצ”ל

שינוי במנהג קריאת התורה בחנוכה בין ארץ ישראל וחוץ לארץ

המנהג שלנו היא^א שקוראים בחנוכה חנוכת הנשיאים בפרשת נשא. ביום שני של חנוכה קוראים שתי עליות ב”ביום השני”^ב וקוראים לשלישי “וביום השלישי”^ג. וכן בכל ימי החנוכה עד זאת חנוכה^ד אנו קוראים היום של מחר לשלישי.

^א בסוכה (דף מ”ד ע”ב) כתוב: “מנהג נביאים הוא”, אמנם רש”י (שם ובדף מ”ג ע”ב) גרס “מנהג נביאים היא”, אבל בסדורו (סי’ רכ”ז והלאה) הביא כלשון התלמוד שלנו, ובירושלמי שביעית (דף י”ג ע”א) אמרו: “מנהג היא” (והרב זצ”ל כתב עצמו למטה: “והמנהג בארץ ישראל הוא”). וכ”ה במילת “שמנחנו” להלן, ועי’ בחדושי הרשב”א בחולין (דף צ”ד ע”א) ובחדושי הרמב”ן בב”ב (דף קס”ב ע”א) ועוד. וכן בכותרת ב’ כאן כתוב: “קריאת התורה” במקום “התורה” (וכ”כ “שקריאת בשלישי” להלן), ברם עי’ בשו”ת פעולת צדיק (ח”ג סי’ ד’) כלשון הרב זצ”ל וע”ע בשו”ע אה”ע (סי’ ג’ סוס”ק ב’).

^ב במדבר ז’:י”ח.

^ג במדבר ז’:ב”ד.

^ד כתוב בספר פרי צדיק (מאת הרב צדוק הכהן מלובלין זצ”ל) לחנוכה (אות כ”ג): ח’ דחנוכה קורין זאת חנוכה ואף שלא נזכר שם זה בראשונים מכל מקום כיון שנקרא כן בפי רוב ישראל בודאי יש לו מקום בדברי תורה. וגדולה מזו מצינו שזכרו כגמרא היינו דאמרו אינשי ונעשה מזה דברי תורה בש”ס. ושורש השם הוא על שם שקורין בו פרשת זאת חנוכה המזבח [במדבר ז’:פ”ח]. ומסתמא יש לזה שייכות לקדושת היום.

והמנהג בארץ ישראל הוא שקוראים לשלישי "וביום השני" עוד הפעם^ה. וכמו כן בכל ימי החנוכה עד זאת חנוכה קוראים אותו יום בחזרה לשלישי^ו.

צריכים לבאר מדוע המנהג שלנו נשתנה ממנהג ארץ ישראל. לבאורה פשוט שהחיוב קריאה בכל יום של חנוכה הוא קרבן הנשיא של אותו יום. מפני מה אנו קוראים לשלישי קרבן הנשיא של מחר.

פלוגתת הבבלי ומס' סופרים בקריה"ת של ר"ח

ונראה לי שזה תלוי בהבדל אחר שיש בין מנהג שלנו ומנהג ארץ ישראל שיש בקריאת ראש חודש. שבזה יש מחלוקת בין סוגית הבבלי במסכת מגילה ובין מסכת סופרים.

איתא במגילה (כ"א ב') וז"ל בעא מיניה עולא בר רב מרבא, פרשת ראש חודש כיצד קורין אותה [צו את בני ישראל ואמרת אליהם^ה], את קרבני לחמי דהויין תמני^ו פסוקי היכי נעביד, נקרי' תרי תלתא תלתא פסוקין, פשו להו תרי ואין משירין בפרשה פחות משלושה^ז פסוקין, מקרי^ח ארבעה ארבעה פשו להו שבעה, וביום השבת הויין תרי ובראשי חדשיכם הויין חמשה, היכי נעביד, נקרי^י תרי מהא וחד מהנך אין מתחילין בפרשה פחות משלושה פסוקים, לקרי^{יא} תרי מהא ותלתא מהך פשו [להו^{יב}] תרי, אמר לו, זו לא שמעתי כיוצא בה שמעתי, [בענין מעמדות^{יג}] דתנן ביום הראשון בראשית^{יד} ויהי רקיע, ותני עלה בראשית בשנים יהי רקיע באחד, והוינן בה, בשלמא יהי רקיע באחד דתלתא פסוקי הוו, אלא בראשית בשנים חמשה פסוקי הוו, והתניא^{טו} הקורא בתורה לא יפחות משלושה^{טז} פסוקים, ואיתמר עלה, רב אמר דולג וכו' עכ"ל. ומסקנת הגמרא היא דהלכתא

^ה מובא בספר ארץ ישראל (מאת הרב יחיאל מיכל טוקצינסקי זצ"ל) ח"א סימן י"ג, ושם הוסיף לזה: "ולא כנהוג בחו"ל ע"פ הרמ"א".

^ו ב' מנהגים נמצאים בשו"ע או"ח סי' תרפ"ד ס"ק א'.

^ז ודף כ"ב ע"א.

^ח לשון הגמרא אבל נשמט כאן.

^ט בגמ': תמניא.

^י בגמ': ניקרי.

^{יא} בגמ': משלשה.

^{יב} בגמ': ניקרי.

^{יג} בגמ': ניקרי.

^{יד} בגמ': ליקרי.

^{טו} לשון הגמרא אבל נשמט כאן.

^{טז} ליתא בגמרא לפנינו.

^{יז} כאן מתחיל עמ' 8.

^{יח} בגמ': ותניא.

^{יט} בגמ': משלשה.

דולג ואמצאי^ב דולגן, פירוש שקוראים פסוק "זיארם אלוקים יהי אור" שתי פעמים. וכן אנו נוהגים בראש חודש וקוראים פסוק של "ואמרת להם זה האשה" שתי פעמים.

והנה איתא במסכת סופרים (פרק שבעה עשר הלכה ט') וז"ל ובחודש עצמו קורין ג' בפרשת^{בא} תמיד, הראשון [קורא^{בב}] שלשה, וידבר צו ואמרת, השני קורא את הכבש אחד [עד סוף פרשת תמיד^{בג}], והשלישי חוזר [למעלה^{בד}] וקורא [מ^{בה}] עולת [תמיד^{בז}] שלשה פסוקים עם וביום בשבת, והרביעי קורא ובראשי חדשיכם עב"ל. וכן פסק הגר"א בשו"ע או"ח סימן תכ"ג שזה יותר נכון^{בז}, שלפי שיטת הבבלי יש בעיא לנכנסים כשישמעו שהשני מתחיל ואמרת להם יסברו שלראשון קראו רק שני פסוקים, וזה יותר נכון אעפ"י שקריאת בשלישי תהיה חזרה, וכן נוהגים בארץ ישראל.

שיטת הבבלי שעלייה שלישית צריכה קריאה חדשה וביאור מנהג חו"ל בחנוכה

ויש להקשות על שיטת הבבלי למה קוראים לשלישי של מעמד יום ראשון יהי רקיע, והלא זה

^ב צ"ל ואמצעי.

^{בא} לפנינו במ"ס: בקרבן.

^{בב} כ"ה במס' סופרים.

^{בג} ליתא לפנינו, אלא: ועשירית עולת ונסכו.

^{בד} כ"ה במס' סופרים.

^{בה} ליתא לפנינו.

^{בו} ליתא לפנינו, גם כל קטע מכאן ועד סוף הציטוט לא שווה לדפוסים שלנו.

^{בז} ביאור הגר"א סק"ג וז"ל: מסתבר טפי לנהוג כמו שמפורש במ"ס, ברם בשו"ת חתם סופר ח"א (או"ח) סי' ק"א כתב: ועיינתי במס' סופרים שלפנינו ואיננו כמ"ש הגאון מו"ה אלי' זצ"ל אלא הוא הגיה ברצונו כדרכו זצ"ל. וע"ש באריכות. וכתב בעל הח"ח זצ"ל בביאור הלכה סי' תכ"ג סק"ב ד"ה ולוי (קודם שהביא דעת שו"ת ח"ס הנ"ל): ודע עוד דמס' סופרים שהביא הגר"א בזה כגרסתנו שהשני מסיים עד ונסכו ולפ"ז כתבו דלמס' סופרים נמי דולגים פסוק אחד אלא דלמסתבא זו קאי הדילוג על השלישי ולהרמב"ן שם כפי פירושו במס' סופרים נזכר שם ב' דיעות בזה דלדעה א' השלישי דולג ולדעה ב' לא משגחינן כלל בזה במקום שא"א וע"כ מסיים השני עד ב' פסוקים שלבסוף הפרשה והשלישי קורא אותם ומסיים עד ובר"ח והגר"א בהגהותיו שם גרס בענין אחר עיין שם ומ"מ למעשה נסיים במה שכתב הרמב"ן אחר שהרעיש על כל המפרשים שטעו וחידש דדולג דש"ס קאי רק על מעמדות מסיים בזה הלשון אלא שאין ליגע במה שהונהג ע"פ הגאונים וכ"ש בזה שאין במנהג שלהם משום איסור וכבר שנינו אל ישנה אדם מפני המחלוקת עב"ל. ועיין בתשובות ח"ס סימן ק"א שהחזיק ג"כ מנהג דידן וכן בתשובות משכנות יעקב סי' קי"ז. גם הגר"א זצ"ל הגיה בדברי הרמב"ן במגילה כאן: עיין גירסתנו במסכת סופרים ואינה מיושבת, והגר"א ז"ל מגיה שם, ועפ"י הגהתו כתב כן בביאורו לאו"ח סי' תכ"ג. ולא ראה נוסחת הרמב"ן, כי נדפס בסוף ימיו מכת"י בשאלוניקי שנת תקנ"א, וגם הנחלת יעקב מפרש המסכת סופרים הנדפס בש"ס מגי' שם ולא ראה נוסחת הרמב"ן, וכן החת"ס בת' חא"ח סי' ק"א האריך בסוגיא ומביא הנוסחא מס' האגודה והיא כעין נוסחת הרמב"ן, וגם הוא לא ראה דבריו ומבאר באופן אחר ע"ש. וכתב הרא"ש בהלכות ספר תורה (סי' י"ג): דהירושלמי הוא עיקר כנגד מסכת סופרים כי מסכת סופרים נתחבר בדורות האחרונים ולא הובא מדבריו בתלמוד.

ביום השני של הבריאה^ב, ולמה אין קוראין בראשית עוד הפעם לשלישי, ואין לומר שזה משום שאין קוראים פחות מעשרה פסוקים^ב, שיש רק שלשה פסוקים ביהי רקיע. ונראה מזה ששיטת הבבלי היא שצריכים קריאה חדשה לשלישי אעפ"י שאינו מעניינו^ל של יומו. מבואר מזה שיש מחלוקת בין הבבלי ומסכת סופרים האם יש חיוב שקריאת השלישי תהיה קריאה חדשה^{לא}.

ולכן כיון שמנהיגנו^א בראש חודש כסוגית הבבלי לקרוא כמו קריאת מעמדות לקרוא רק פסוק אחד שתי פעמים ותהא קריאה חדשה לשלישי מוכרחים אנו לקרוא יום נוסף בחנוכה, משא"כ בארץ ישראל שהם קוראים בראש חודש כמסכת סופרים שהשלישי לא צריך קריאה חדשה ולכן קוראים לשלישי היום בחזרה.

^ב כתב הראב"ה למס' מגילה ח"ב סי' תקצ"ז: אבל גבי מעמדות אי אפשר לקרות יקוו המים ביום ראשון, שהוא בריית יום שלישי. ובקושי היו קורין ביום [ראשון] בראשית ויהי רקיע, כדתנן [במגילה הנ"ל] ותענית דף כ"ז ע"א, אלא משום דאי אפשר לקרות בראשית בשלשה גברי, שאינה אלא חמשה פסוקים, קרינן נמי יהי רקיע ומדלגין. מבואר מדבריו שיהי רקיע הוא המשך קטן לענינו של יום א' וע"ז התירו אותו חז"ל. ובעין זה לגבי קריה"ת בחנוכה מצינו לרב חייא ב"ר שלמה נ' חביב מברצלונה שהביא בספר השולחן (שיטת הקדמונים) בח"ב שער ו' בסדר קריאת התורה בחנוכה דעת רבו הרשב"א: כתב מורי ז"ל, שבמקומו היו נוהגים לקרות הישראל הפרשה האחרת, ולא שהיה חוזר וקורא אותה פרשה שקראו כהן ולוי. כי מה טעם כאן לחזרה. דבשלמא בקרבנות החג יש טעם לחזרה שלו, לצאת מספק קרבנות היום, אבל בנשיאים מה לנו אם יקרא ביום שני ביום השני וביום השלישי, וכן ביום השלישי ביום השלישי וביום הרביעי, וכן בכל שאר הימים. והלא אין זה אלא סיפור בעלמא שמספר סדר קרבנות הנשיאים. וכן היה נוהג בבית מדרשו.

^{בט} במגילה שם דף כ"א ע"ב: אין פוחתין מעשרה פסוקין בבית הכנסת (וב"ה בשו"ע או"ח סי' קל"ז ס"א).
^ל צ"ל מענינו וכ"כ בפני יהושע שם דף כ"ב ע"א.

^{לא} כתב הרמב"ן בחדושי על מגילה שם (דף כ"א ע"ב): הנה זהו ענין הגמ' זו עם קצת שבוש שיש בלשונם מטעות הסופרים מפני שלא הורגלו בה חכמים ותלמידים אבל מ"מ אנו למדין ממנה הסברא שלהן בשני המנהגין האלו, שהמנהג הראשון מקרא שלשה קוראין בקרבן התמיד, ולית ליה אין משיירין בפרשה פחות משלשה פסוקים כר' תנחום א"ר יהושע בן לוי, אלא שדולג פסוק אחד כדי שיקרא שלשה פסוקים, ויש אומרים אית להו אין משיירין בפרשה פחות משלשה פסוקים אלא הכא משום דלא איפשר משייר שנים בפרשה ראשונה וקורא פרשה שניה ואין כאן דלוג והפסק, וזהו המנהג שאנו רואין ע"פ הגמ' שלנו כפי מ"ש למעלה, אבל המנהג שהנהיגו הגאונים ז"ל על פי שלהן דאמצעי שהוא השני דולג אין כאן מי שהסכים עמהם, אלא שאין ליגע במה שהונהג על פי הגאונים ז"ל וכ"ש בזה שאין במנהג שלהם משום איסור וכבר שנינו אל ישנה אדם מפני המחלוקת.